

ΤΜΗΜΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

ΕΞΑΜΗΝΟ ΣΤ΄

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ

Μάθημα: Μέθοδοι Περιφερειακής Ανάλυσης

Διάλεξη 1: Εισαγωγή στην
Περιφερειακή Επιστήμη

Διδάσκων: Γουρζής Κωνσταντίνος

Περιεχόμενα Διάλεξης

- Εισαγωγή στην Περιφερειακή Επιστήμη
- Ορίζοντας τον όρο περιφέρεια
- Είδη κατηγοριοποίησης περιφερειών

Περιφερειακή Επιστήμη

Περίοδος ανάπτυξης

- Μεταπολεμική περίοδος

Αιτίες ανάπτυξης

- Στο πλαίσιο της ανοικοδόμησης
- Οι ανισότητες μεταξύ των περιφερειών της Ευρώπης τέθηκαν στο επίκεντρο
- Με στόχο μια πιο ισόρροπη ανάπτυξη

Αποτέλεσμα

- Η σχέση μεταξύ οικονομίας και χώρου αποκτά βαρύνουσα σημασία

Οι απαρχές του Πεδίου

(διεθνής) Εταιρεία Περιφερειακής Ανάλυσης

- Έτος ίδρυσης: 1954

Πατέρας Περιφερειακής Επιστήμης

- Walter Isard, Καθηγητής Οικονομικών, Πανεπιστήμιο Harvard
- Διδακτορικό στους κύκλους εργασιών στις κατασκευές και την ανάπτυξη των συγκοινωνιών (1940)
- Μετέφρασε στα Αγγλικά το έργο των Γερμανών θεωρητικών του χώρου

Θεωρίες χωροθέτησης

1826: Johann Heinrich von Thünen, Πρώσος γαιοκτήμονας

- Αρχική θεωρία χωροθέτησης αγροτικών δραστηριοτήτων

1909: Alfred Weber, Γερμανός οικονομολόγος

- Θεωρία χωροθέτησης βιομηχανικών δραστηριοτήτων

1933: Walter Christaller, Γερμανός γεωγράφος

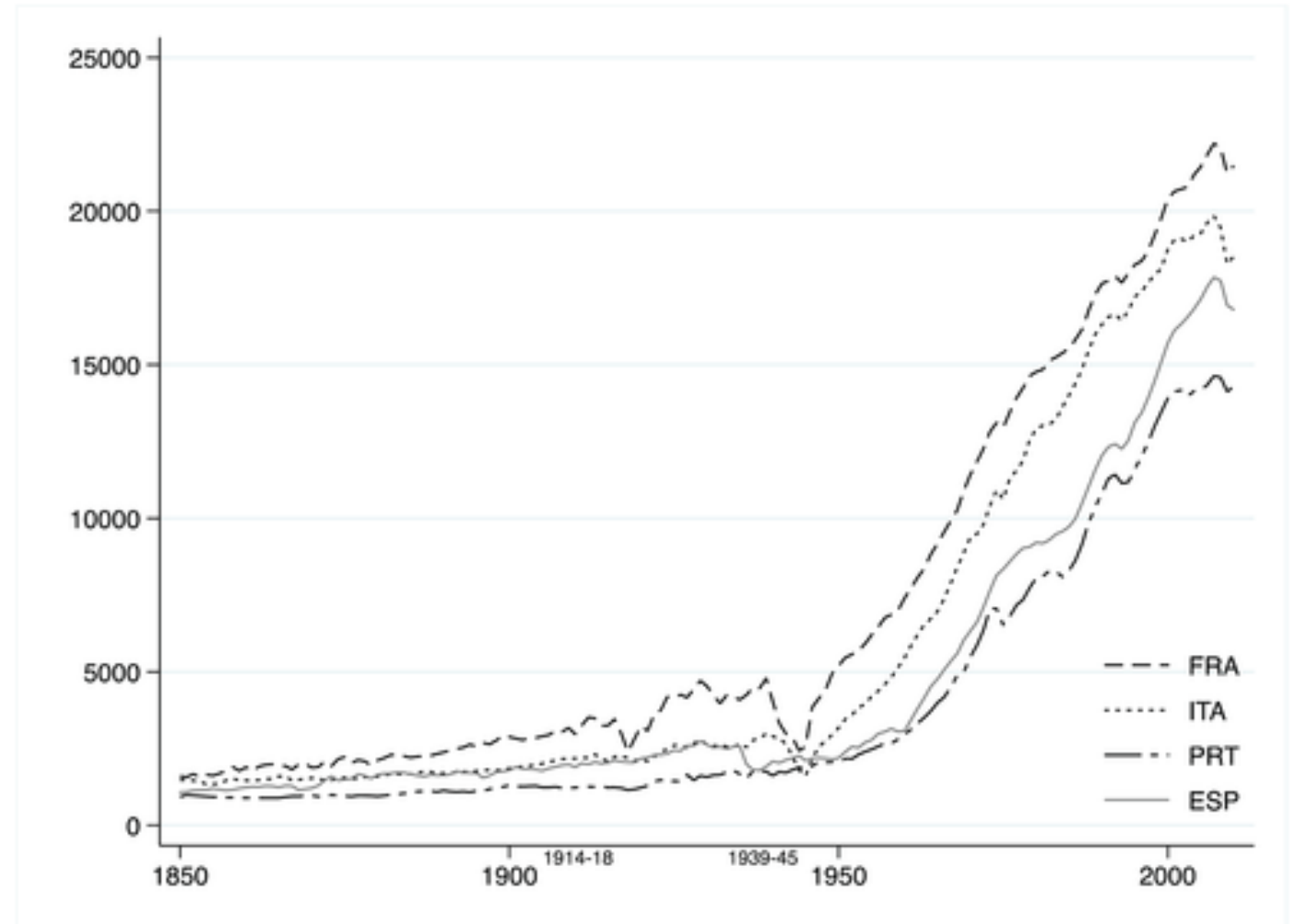
- Θεωρία του κεντρικού τόπου μιας περιφέρειας

1964: William Alonso, Αργεντινο-αμερικάνος πολεοδόμος και οικονομολόγος

- Θεωρία απόδοσης ένοικίου (General Theory of Land Rent/bid rent theory)

Μεταπολεμική κούρσα ανάπτυξης

- Από το 1950 και μετά η ανοικοδόμηση συνηγορεί σε μια ξέφρενη αύξηση του ΑΕΠ
- Ακόμη και χώρες του Μεσογειακού Νότου που εκβιομηχανίστηκαν αργοπορημένα ακολούθησαν αυτό το ρυθμό
- Η εκβιομηχάνιση εδραιώνεται σε αυτές, και εντείνεται στις ήδη βιομηχανικές χώρες

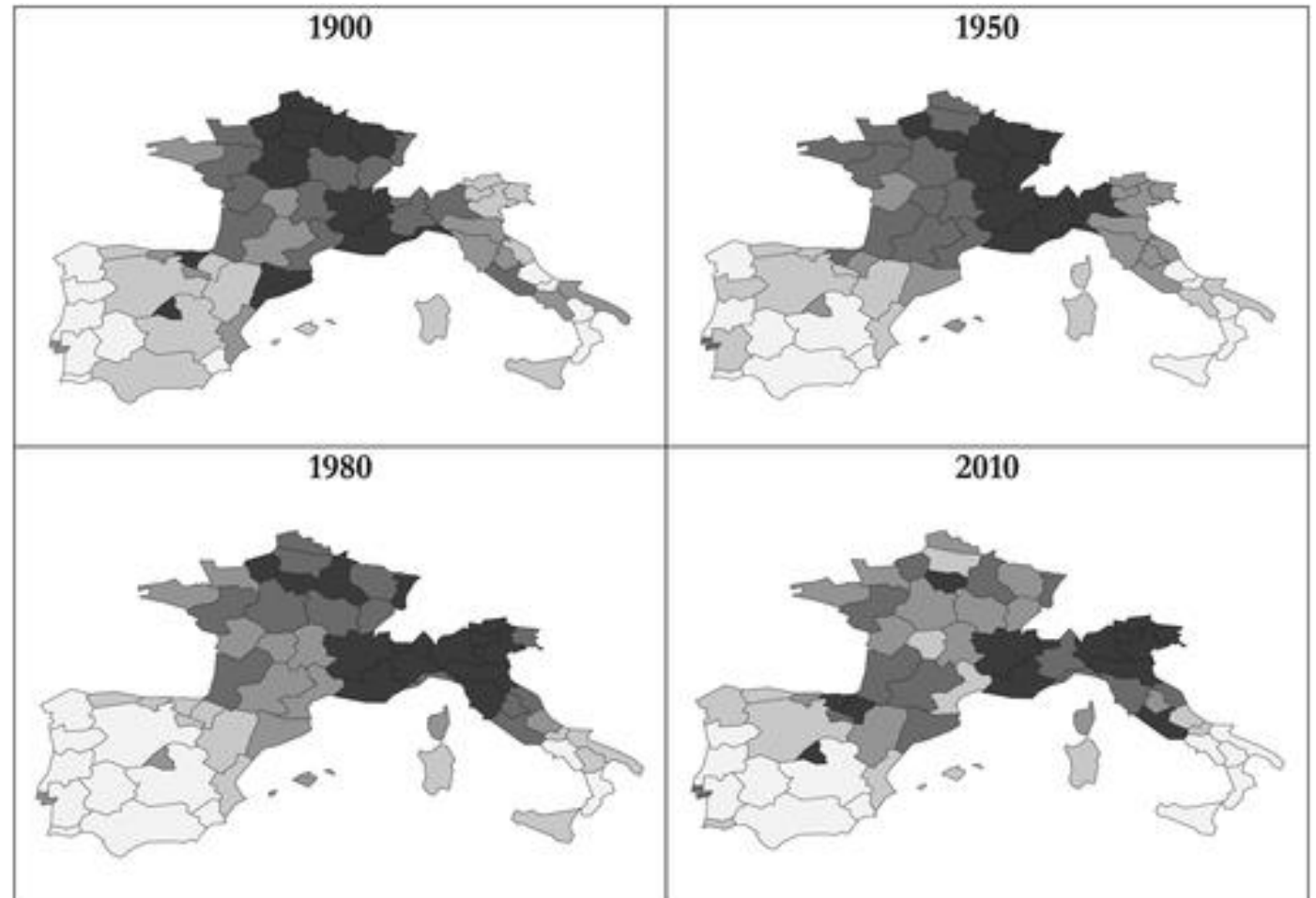
Per capita GDP by country (1990 Geary-Khamis US\$)

Οι ανισότητες παραμένουν παρά τη ραγδαία ανάπτυξη

- Τα αναπτυξιακά κέντρα μετατοπίζονται
- Αλλά οι ανισότητες παραμένουν ως σταθερός παράγοντας

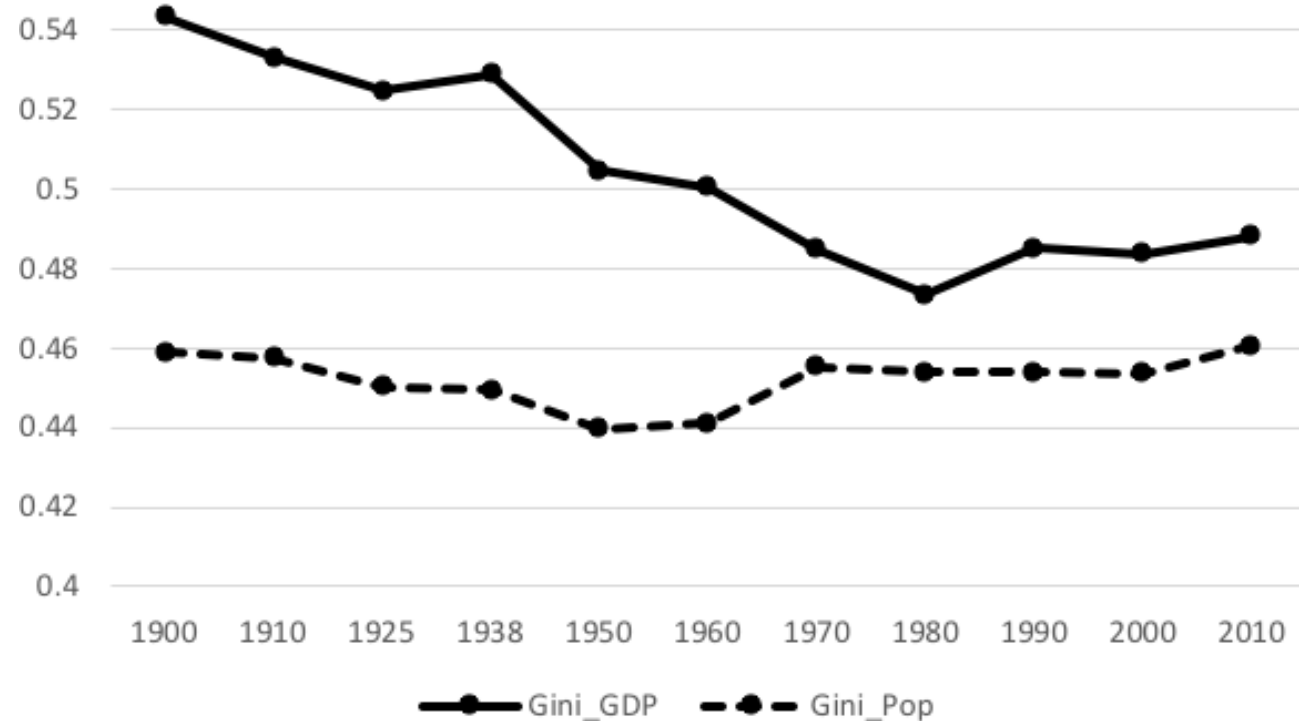
Λόγου χάριν

- Ιταλικός και Ισπανικός Νότος παραμένουν πόλοι υπανάπτυξης διαχρονικά

Regional (NUTS 2) per capita income in South-West Europe, 1900–2010 (quintiles) Note: The darkest colour corresponds to the top quintile. (Díez-Minguela et al., 1990)

Συνολικά ωστόσο, οι ανισότητες υποχωρούν

Ο Συντελεστής Gini για το ΑΕΠ ανά περιφέρεια δείχνει:

- Σημαντική υποχώρηση από την έναρξη του πολέμου και μετά
- Ωστόσο, επανάκαμψη ανισοτήτων μετά το 1980

*Distribution of GDP and population across 173 European regions, 1900-2010
(Rosés and Wolf, 2018)*

Τα δυο θεμελιώδη ερωτήματα της Περιφερειακής Επιστήμης

- Πώς αυξάνεται μια περιφέρεια ως (οικονομικό) μέγεθος;
- Ποιοι παράγοντες καθορίζουν την ταχύτητα της οικονομικής της ανάπτυξης;

Η σημασία του χώρου στην Οικονομική Επιστήμη

Μεταβλητή με περιορισμένη/υποβαθμισμένη σημασία διαχρονικά

- Μέχρι και τον 19^ο αιώνα: Οι μηχανισμοί της αγοράς ικανοί να εξαλείψουν κάθε διαπεριφερειακή ανισορροπία

Αρχές 20^{ου} αιώνα: εμφανίζεται ένας προβληματισμός σχετικά με την επίδραση του χώρου σε οικονομικούς και κοινωνικούς δείκτες

- Επιστήμες όπως η Αστική και Οικονομική Γεωγραφία, η Χωροταξία, και η Δημογραφία θέτουν στο επίκεντρο τα προβλήματα του χώρου.
- Οι έννοιες Απόσταση, Χώρος και Περιφέρεια ενσωματώνονται στις θεωρητικές αναλύσεις.

Περιφερειακή Οικονομική: Ζητούμενο η ισόρροπη περιφερειακή ανάπτυξη

Η Περιφερειακή Οικονομική στην Ελλάδα

Εμφανίζεται κατά τις δεκαετίες '50 και '60

- Όταν εντοπίζεται ως βασικό πρόβλημα η ανομοιομορφία του ελληνικού χώρου και η κυριαρχία της Πρωτεύουσας

Στόχος

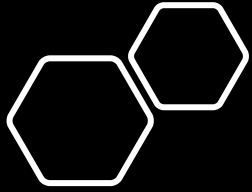
- Δημιουργία ισχυρών περιφερειακών πόλων έλξης και η ενίσχυση δραστηριοτήτων εκτός Αθήνας

Ποιον ενδιαφέρει η Περιφερειακή Επιστήμη;

- Η Περιφερειακή Επιστήμη βρίσκεται στο κέντρο ή τα όρια πολλών άλλων επιστημονικών κλάδων
- **Οικονομική Γεωγραφία:** Μελέτη της κατανομής των οικονομικών δραστηριοτήτων (παραγωγή, συναλλαγές, κλπ.) στο χώρο
- **Περιφερειακή Γεωγραφία:** Η ανάλυση των χαρακτηριστικών ενός τόπου από διάφορες οπτικές (κοινωνική, οικονομική, δημογραφική, πολιτική, κλπ.)

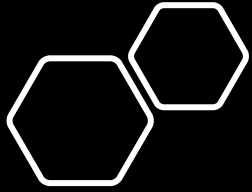
Επιπλέον «ενδιαφερόμενοι»:

- οικονομολόγοι, αρχιτέκτονες και μηχανικοί, γεωπόνοι/δασολόγοι/περιβαλλοντολόγοι, κοινωνιολόγοι, δημογράφοι, πολιτικοί επιστήμονες, κλπ.

Η ποσοτική επανάσταση στην επιστήμη της Γεωγραφίας (1)

- **Πότε συμβαίνει:** Δεκαετίες 1950 και 1960
- **Γενικότερο πλαίσιο:** Παρόμοιες «επαναστάσεις» προηγήθηκαν στα οικονομικά και την ψυχολογία, ενώ ταυτόχρονα συμβαίνουν στην πολιτική επιστήμη και στην ιστορία.
- **Τι είναι:** Αλλαγή της επιστημολογίας της Γεωγραφίας που αποσκοπεί στην ανάπτυξη μιας πιο αυστηρής και συστηματικής μεθοδολογίας
- **Μετάβαση:** Από την «Περιφερειακή Γεωγραφία» στην «Γεωεπιστήμη»
- **Γιατί προκύπτει:** Ανεπάρκεια της περιφερειακής γεωγραφίας να εξηγήσει χωρικές δυναμικές.
- **Κρίσιμο γεγονός που την πυροδοτεί:** κλείσιμο πολλών πανεπιστημιακών τμημάτων γεωγραφίας, με πιο χαρακτηριστικό στο Χάρβαρντ το 1948

Η ποσοτική επανάσταση στην επιστήμη της Γεωγραφίας (2)

Μέρος των 4 κρίσιμων μεταβάσεων στην επιστήμη της Γεωγραφίας

- περιβαλλοντικός ντετερμινισμός,
- περιφερειακή γεωγραφία
- Ποσοτική επανάσταση
- κριτική γεωγραφία

Συνδυάστηκε με την ανάπτυξη:

- επιστήμη των γεωγραφικών πληροφοριών,
- γεωπληροφορική
- χωρική ανάλυση

Ορίζοντας την «περιφέρεια»

Δεν ορίζεται το ίδιο από όλους τους ερευνητές. Μπορεί να είναι:

- Ένα σημείο ή κόμβος (η περιφέρεια ταυτίζεται με την πρωτεύουσά της)
- Μια συνεκτική γεωγραφική και οικονομική ενότητα
- Μια οριοθετημένη γεωγραφική περιοχή
- Isard (1960): Η περιφέρεια δεν ορίζεται αυθαίρετα. Νοηματοδοτείται από τα προβλήματά της.
- Christaller & Losch (1933 και 1954 αντίστοιχα): Ιεραρχικά συστήματα πέριξ μιας κεντρικής θέσης/πόλης. Αποτελούνται από έναν μικρό αριθμό μεσαίων/μεγάλων πόλεων και έναν μεγάλο αριθμό μικρών πόλεων.

Η Eurostat ερευνά τις περιφέρειες βάσει μιας συγκεκριμένης τυπολογίας ανάλογα με την κλίμακα (NUTS-I, NUTS-II, NUTS-III)

Κριτήρια διάκρισης περιφερειών

Boudeville (1966) ορίζει τρεις τύπους κατηγοριοποίησης των περιφερειών

- Βάσει της ομοιογένειάς τους
- Βάσει των κεντρικών πόλων
- Ως διοικητικές οντότητες

Οι ομοιογενείς περιφέρειες

➤ Περιφέρειες με κάποιο κοινό χαρακτηριστικό

Αυτό μπορεί να είναι:

- Οικονομικό (π.χ. κατά κεφαλήν εισόδημα, βαθμός οικονομικής ανάπτυξης, κλαδική διάρθρωση, καταναλωτικό πρότυπο)
- Κοινωνικό/πολιτικό (π.χ. σύνθεση πληθυσμού, γλώσσα, επίπεδο υποδομών, βαθμός αστικοποίησης, ιστορικά χαρακτηριστικά)
- Γεωγραφικό (π.χ. μορφολογία εδάφους, κλίμα, φυσικοί πόροι)

Χρήσιμη μορφή διάκρισης για μακροοικονομική ανάλυση

- Ωστόσο, η απόλυτη ομοιογένεια είναι ανέφικτη, όπως και η ύπαρξη του «συνεχόμενου χώρου»

Οι πολιτικές περιφέρειες (1)

Αποτελούνται από έναν κύριο πόλο και μια περιβάλλουσα «συμπληρωματική περιοχή»

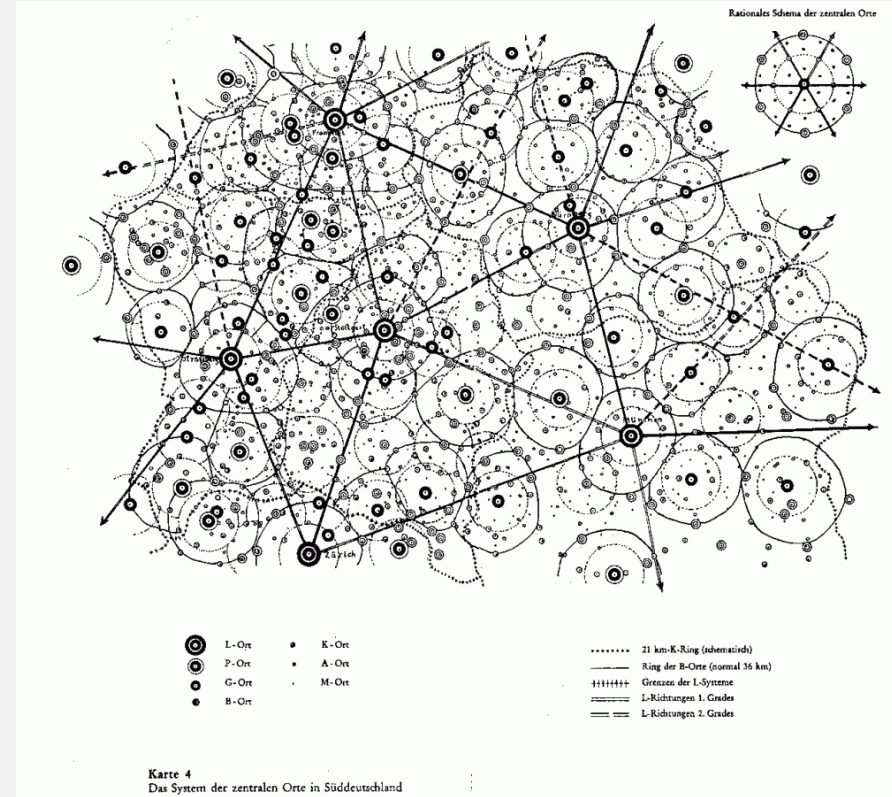
- Καθορίζονται από ένα πλέγμα σχέσεων μεταξύ του κύριου πόλου και των μικρότερων που υπάρχουν στην περιφέρεια

Ο κύριος πόλος είναι συνήθως η μεγαλύτερη πόλη (π.χ. η πρωτεύουσα της περιφέρειας). Για να λειτουργήσει ως τέτοιος, πρέπει να:

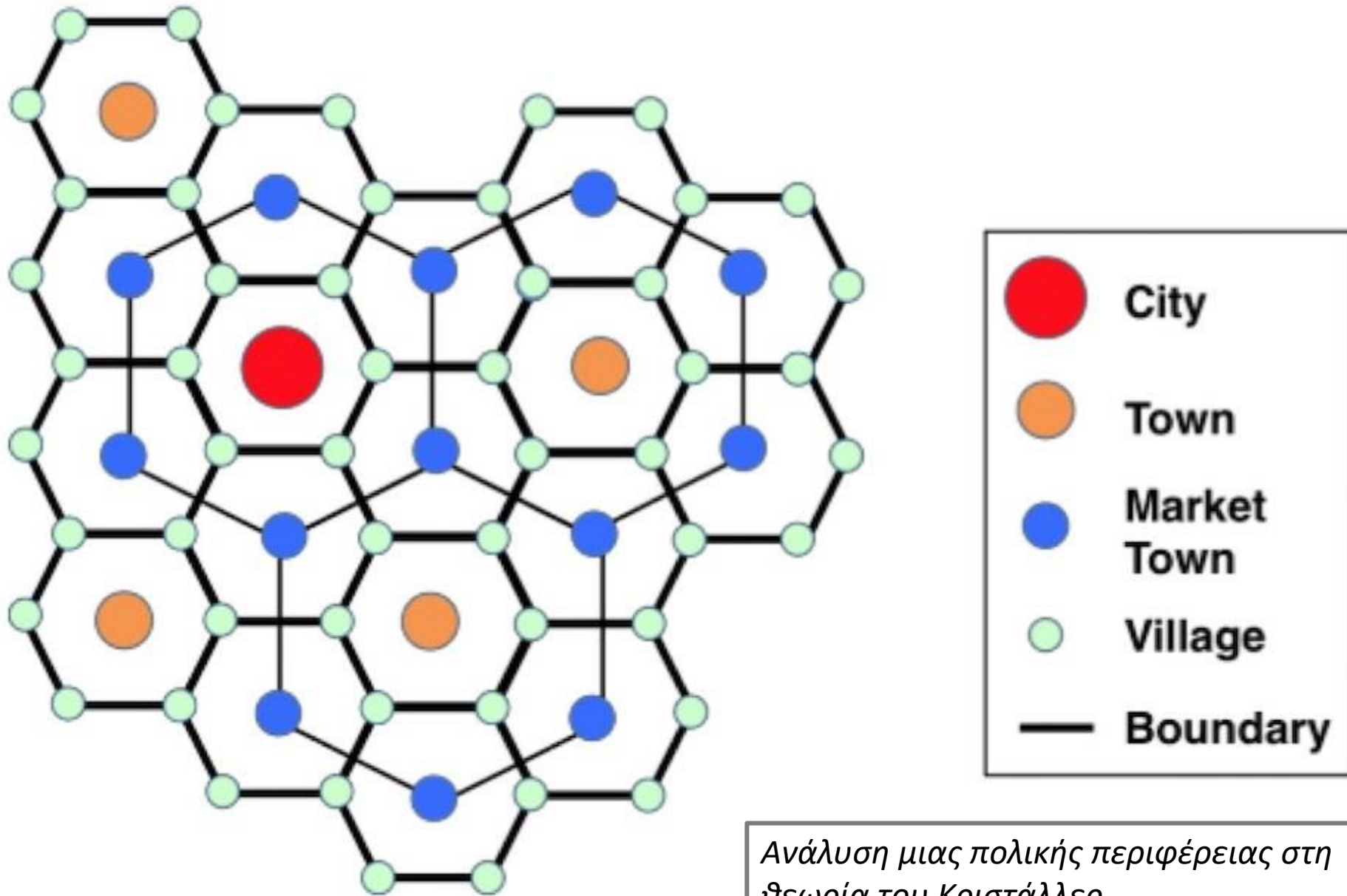
- Έχει πληθυσμό μεγαλύτερο των υπολοίπων πόλεων της περιφέρειας
- Να συγκεντρώνει ικανοποιητικό επίπεδο στρατηγικών υποδομών
- Να έχει βιομηχανική παραγωγή ή/και ισχυρή οικονομική δραστηριότητα
- Να αναπτύσσει εξωτερικές οικονομίες (μεγάλη αγορά εργασίας, μεγάλη αγορά προϊόντων, χαμηλό εργατικό κόστος, εύκολη πρόσβαση σε υπηρεσίες, κλπ.)

Οι πολικές περιφέρειες (2)

- Οι κεντρικές λειτουργίες του κύριου πόλου εξυπηρετούν τη συμπληρωματική περιοχή
- Η πόλη που τις συγκεντρώνει βρίσκεται σε κεντρική θέση σε ένα σύστημα οικισμών
- Δημιουργείται μια εσωτερική ιεραρχική τάξη (μεγάλη πόλη, κωμοπόλεις, χωριά)
- Η οριοθέτηση μιας πολικής περιφέρειας καθορίζεται από την ένταση των αλληλεξαρτήσεων και των οικονομικών σχέσεων μεταξύ των πόλεων και του κύριου πόλου

Η θεωρία της κεντρικής θέσης του
Κριστάλλερ (1933)

Ανάλυση μιας πολιτικής περιφέρειας στη θεωρία του Κριστάλλερ

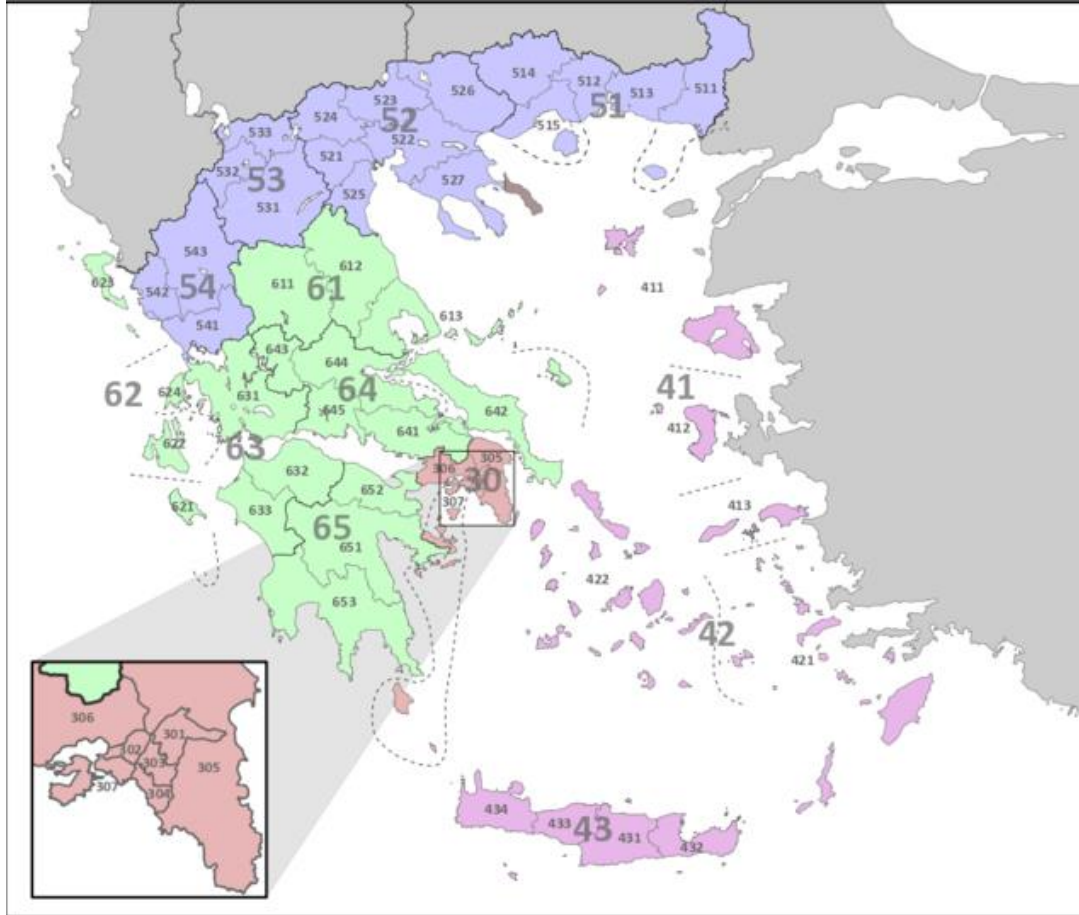
Οι περιφέρειες προγραμματισμού/σχεδιασμού

Περιοχές που οριοθετούνται με διοικητικά/πολιτικά κριτήρια

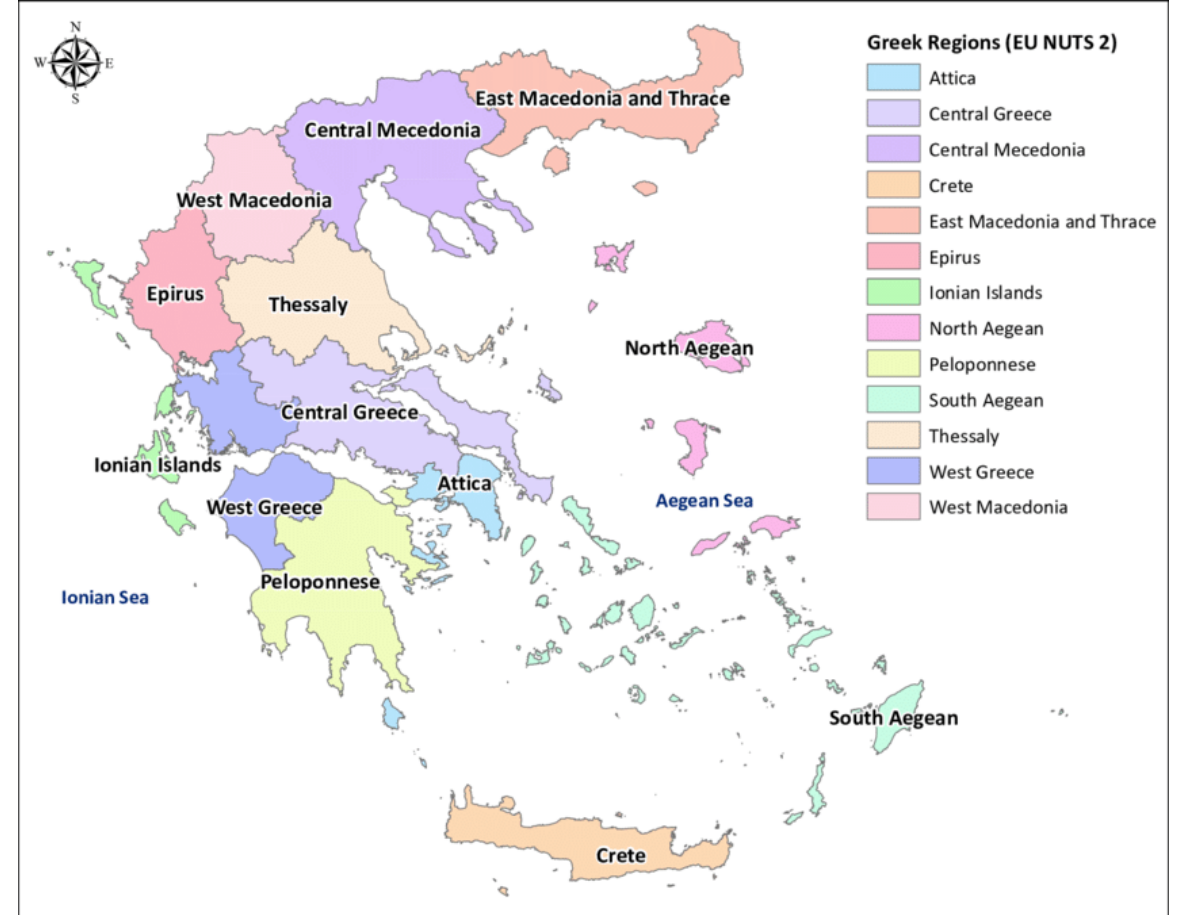
- Χρησιμοποιούνται ως διοικητικές υποενότητες του κεντρικού κράτους
- Η διαίρεση ενός κράτους σε περιφέρειες εξυπηρετεί στη χάραξη και εφαρμογή περιφερειακών πολιτικών

Κριτήρια της οριοθέτησης των περιφερειών προγραμματισμού/σχεδιασμού

- Ένας συνδυασμός κριτηρίων ομοιογένειας και πόλωσης,
- Ωστόσο, κάποιες φορές επικρατεί ένας παράγοντας (π.χ., γεωγραφικά, οικονομικά χαρακτηριστικά)

Περιφέρειες Nuts-I, Nuts-II, και Nuts-III, Ελλάδα

Οι 13 ελληνικές περιφέρειες (επίπεδο Nuts-II)